

Кларнет аспабында оқу әдістерінің бірінші аспектілері

Мұхтар Мәдина Ерланқызы
Қазақ ұлттық өнер университетінің
үрлемелі және ұрмалы аспаптар оқытушысы

Аспаптық жетістікке келудің алғашқы қадамдары - сана мен еріктің шоғырлануы, есте сақтау, ойлау, қызығушылық, қиял жинақтау, өңдеу, түсіну, түйсіктер мен түйсіктерді жүйелеу. Екінші қадам - бұл тікелей сыныптағы жұмыс, эксперименттер, орындаушылық.

Әрине, жеке оқу факторын жоққа шығаруға болмайды. Біріншіден, әр адам жеке дамыған және жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін психикалық процестері мықты болуы тиіс. Екіншіден, қозғалыстардың өзі әр деңгейде жеке-жеке қалыптасады және іске асырылады. Тұқымқуалаушылыққа, темперамент түріне, жылдамдыққа байланысты психикалық реакциялар, жалпы физикалық жаттығу, бір деңгейдегі қозғалыстар екінші деңгейге қарағанда әлдеқайда жақсы жұмыс істейді. Сонымен, біреу техникалық қиын өткелдерді жылдам орындаса, алайда, орындалатын бейненің көрнекі эстетикасын, дене қимылын қалыптастыру әрі бет әлпетті машықтандыруды музыканттың қадағалауы мүмкін емес. Басқа орындаушы, керісінше, сахнада қадірлі, өзін жақсы ұстайды, тартымды, өзіне үйіріп алады және оның кәсіби концерт солисі ретінде өзін көпшілікке көрсете алады, бірақ техникалық тұрғыдан күрделі кәсіби репертуарды дамыту үшін ұсақ моториканы дамытуда жоғары деңгейге жетуге мүмкіндігі жетпейді немесе физиологиялық конституцияға байланысты ашық динамикалық дыбыстар және сол сияқты орындауды шығара алмайды. Сол үшін мұның бәрін оқытушы ескеріп отырып, оқу процесі жан-жақты болмай, сайып келгенде бірнеше жыл ішінде ерекше лайықты, өзіндік музыкалық стилімен орындаушыны шығарып музыка өнерінің саласында сұранысқа ие болуы қажет.

Н.А. Бернштейннің бақылауы бойынша, егер белгілі бір адам ептілік танытса, қарастырылған деңгейлердің бірімен байланысты қозғалыста бола тұрып «Бұл жоғары дәрежеде сенімділікпен мүмкін оған бір топтың басқа да қозғалыстарының жақсы ептілігі болжағаны». Осы негізде оқушының үрлемелі аспапта үйренудегі жетістік дәрежесін алдынала болжауға болады, кейбіреулерінде кларнет ойынның жарамдылығын анықтауға болады. Алайда, сонымен бірге, егер жаңадан келген кларнетистпен жұмыс жасайтын оқытушы сценарийге негізделген әдіспен жұмыс жасаса, барлық ұсыныстар мен ескертулерді, біздің бақылауларымыз бен

қорытындыларымызды кәсіби нәтижелерді ескеріп отырса - педагогикалық, кәсіби шеберлік, әлеуметтік - оның үміттерінен асады. Біз таңдаған теориялық және әдістемелік негізі, мағынасы, осы ғылыми және практикалық мәселелер контекстінде қайта қарастырылған зерттеулер кларнет сыныбында оқу процесін сапалы жақсартуға оқу орындарынан «жаңа ұрпақ», «жаңа тип» музыканттарын даярлау және шығару үшін мүмкіндік береді. Кездейсоқ емес, қажеттіліктер мен уәждемелер теорияларына, жағдайларды, факторларды, оқушының жоғары деңгейдегі қажеттіліктерін мақсатты түрде қалыптастыру мүмкіндіктерін, болашағын, бұл өз кезегінде танымдық қызығушылықтың дамуына түрткі болуды - жалпыға ортақ негізі мен шарттарын жеке даму, өзін-өзі жетілдіру, кәсіби өсу, көркем және эстетикалық, рухани және адамгершілік, әлеуметтік өсуін ескеру қажет.

Оқытушы әр сабақта осы мәселеге нақты назар аударуы керек. Оқушылармен қарым-қатынаста болу үшін көптеген әдістер бар, мысалы әңгімелер, өзіндік мысал және басқа иллюстрациялық мысалдар және т.б. Кларнетте орындау кезінде орынсыз қойылымды меңгеру дағдыларын дамыту ұзақ уақыт алуы мүмкін, бірақ болашақта бұл өте жақсы орындауда айтарлықтай табыстар, мықты орындаушылық шеберлік, музыкалық шебердің жоғары шығармашылық қасиеттері мен кәсіби шеберлігі жоғарыда болады. Атақты музыканттардың кәсіби қалыптасуының қызықты оқиғалары, аналитикалық зерттеулер, музыкалық шығармаларды талдау жалпы мәдени деңгейін көтеріп, зерттелетін салада жоғары мамандандырылған білімді кеңейте алады, жаңа білімге қызығушылықты оятады және ұмтылған музыканттарды әрі қарай үздіксіз прогрессивті дамуға итермелейтін жағдайлар жасай алады.

Бірлесе отырып, бұл үлкен кәсіби жетістіктер орындаудың әртүрлі бағыттың өнер, мансаптық өсу, кеңейту тұлғалық даму мүмкіндіктеріне әкеледі. Эксперимент бойынша кларнетисттердің жаңа білімі мен дағдыларын дамытуға денсаулық жағдайына қанағаттанбау, психофизиологиялық сипаттағы туындайтын проблемалардың кесірінен сәтті кәсіби орындалуға деген сенімсіздік, қол жеткізілген нәтижелерге қанағаттанбау, концертке және орындаушылық мансапқа моральдық-психологиялық және техникалық-технологиялық

дайындықтың болмауы ықпал ететіндігі анықталды. Осылайша, қауіпсіздік пен құрметке деген қажеттілікке (А. Маслоудың айтуы бойынша) немесе өмір сүру, қарым-қатынас және өсу қажеттілігіне сүйене отырып (К. Алдерфердің айтуы бойынша) біртіндеп неғұрлым жоғары деңгей - білім, өмір эстетикасы, өзін-өзі тану қажеттіліктерін қалыптастыруға және көрсетуге мүмкіндік туады.

Кларнет орындаушысы ойнау алдында ауыз қуысының үйлесімсіз орналасуына негізделген музыканттың бірден күш алып, сөзсіз артықшылығына, музыканттың құлаққаптарының дәстүрлі қойылымына ие болады. Музыкант ойнап тұрғанда ауыз қуысының сығылмайтын күйінің негізі керемет дыбыс тембрі, үрмелі аспаптың ең дәл құрылымы болады. Оның барлық диапазоны жақсы интонациясы, және өте маңызды, ол тез өсуін көрсетеді, масштабтың кез-келген бөлігіндегі техникалық мүмкіндіктер, соның ішінде біреуінен ауысу кезінде басқаға тіркелуіне жетеді.

Тіркеулерді ауыстыру кезінде «өлі аймақ» кларнеттің бірінші октаваның си-бемоль нотасы жақсы орындалады.

Еске сала кетейік, сабақтың басында үрлемелі аспаптарда ойнайтын музыканттар көбінесе құлақтың құлағымен және жалпы музыкалық орындау технологиясы туралы қате түсінікпен кездестіреді. Алайда, шыдамшылық танып, ойынның практикалық дағдыларын біртіндеп дамытып бұрын кездескен қиындықтарды жоюға әкеледі.

Кларнетте оқып жатқан оқушы міндетті түрде оқытушының ұсыныстары мен талаптарын қатаң сақтауға міндетті. Оқытушының жинақталған оқыту тәжірибесі әрқашан оқушының идеясы мен білімінің кеңеюіне ықпал етеді. Оның үстіне, аспапта үйренуге байланысты сәтсіздіктерді орындау мектебінен өткен музыканттар үрлемелі аспаптар дәстүрлі әдіспен, уақтылы өзінің әлсіз жақтарын байқайды. Шығармашылық процессін байқай отырып, бұл музыканттардың кәсіби сапалы дамуында елеулі жетістіктерге жетуіне ықпал ететін ынтымақтастық екені анықталды. Олар аса мұқият туындайтын қиындықтар және олардың дұрыс шешімін табуға болатынына куәгер болдық. Біздің бақылауымызша, бұл көптеген бастаушы кәсіби музыканттар үшін әлі дұрыс және тиянақты

жұмыс істеуді аспаптық сыныпта үйренбеуіне байланысты қиындық туғызады. Олардың қиялы еңбекқорлығынан аз дарынды жолдастарына қарағанда қалағаннан алшақ, тым өзіне сенімді, көбінесе қиялдың артықшылығын сезінеді. Бұл көбінесе адамдардың дарынын жояды, сондықтан бұл көріністерге ерекше сақ болу керек. Үлкен педагогикалық әдептілікпен, достықпен және сонымен бірге осындай қатаңдықпен жұмыс істеу керек, эмоционалды және рухани-адамгершілік, шығармашылық бағыттағы жеке тұлғаларға педагогикалық басшылықпен қатар жүзеге асырылады. Бұл жағдайда біз олардың осалдығын ескеруіміз керек, эмоционалды сезімталдықты, жеке басының қадір-қасиетін, олардың дарындылығы мен шығармашылық қабілеттерін асықпай елеулі табысқа айналдыруыңыз керек. Кәсіпқой музыканттар бұл тәсіл туралы тез байқап, кемшіліктерін түсініп, құрметке ие болады.

Кларнет сыныбында оқып, музыкалық шығарманың негізі болып табылатын әуен үстінде дыбыс шығаруға және жұмыс істеуге ерекше назар аудару керек. Жұмысқа кірісу барысында, әуен мен тұтастай музыкалық шығарма мұқият шығармашылық талдаудан өтуі керек, оның музыкалық шығарманың мазмұны мен шарықтау шегі, оның негізгі және қайталану тақырыптары; шығармашылық дизайнды зерттейтін композитор, оған жетудің әдістері мен амалы анықтайды; тұтастай алғанда әуезді сызық мұқият зерделеніп, оның қажетті шарықтау шегіне жеткізу мақсатын қолдана отырып, қойылған міндеттерді орындау туралы толық түсіністікпен қаралуы тиіс.

Ескертпелер

1. Бернштейн, Н. А. О ловкости и её развитии / Н. А. Бернштейн. — Москва: Физкультура и спорт, 1991.
2. Бернштейн, Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности / Н. А. Бернштейн. — Москва: Медицина, 1966.
3. Левин, С. Я. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры в двух частях / С. Я. Левин. — Ленинград: Музыка, 1983.
4. Усов, Ю. А. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах / Ю. А. Усов. — Москва: Музыка, 1986.